

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

Практичне заняття. ДЕТІНІЗАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Мета заняття: сформулювати розуміння проблеми тінізації ринку праці в Україні, проаналізувати масштаби неформальної зайнятості, визначити причини та наслідки тіньового ринку праці, вивчити інструменти державної політики детінізації зайнятості та заробітної плати.

План заняття:

1. Поняття та масштаби неформальної зайнятості в Україні
2. Причини виникнення та поширення тіньового ринку праці
3. Економічні та соціальні наслідки неформальної зайнятості для держави
4. Державна політика детінізації ринку праці: адміністративна та мотиваційна складові

Ключові поняття: неформальна зайнятість, тіньовий ринок праці, детінізація зайнятості, «сіра» заробітна плата, «чорна» зайнятість, трудовий потенціал, легалізація заробітної плати, єдиний соціальний внесок (ЄСВ), економічна безпека держави, мінімальна заробітна плата.

Завдання для практичної роботи

► 1. Опитування, відповіді на проблемні питання

Залучення декількох студентів групи, кожному індивідуально пропонується 1 питання для відповіді та дискусія між студентами групи під керівництвом викладача.

Проблемні питання для обговорення:

1. Сутність неформальної зайнятості та методологія її визначення в Україні
2. Динаміка та масштаби неформальної зайнятості в Україні
3. Структура неформально зайнятого населення за статтю та місцем проживання
4. Вплив воєнного стану на рівень тінізації ринку праці
5. Високе податкове навантаження як причина тіньової зайнятості
6. Низька заробітна плата та її вплив на перехід працівників у "тінь"
7. Бюджетно-фіскальні наслідки неформальної зайнятості
8. Соціальні ризики поширення тіньового ринку праці
9. Адміністративна складова державної політики детінізації
10. Мотиваційна складова державної політики детінізації
11. Міжнародний досвід детінізації ринку праці
12. Роль мінімальної заробітної плати у детінізації оплати праці

► 2. Засвоєння матеріалу – розв'язок завдань в письмовій та усній формі

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

Завдання 1. Розподіліть наведені причини тіньової зайнятості за категоріями:

Категорії:

- А) Економічні причини
- Б) Адміністративно-правові причини
- В) Соціально-психологічні причини
- Г) Політичні причини

Причини для розподілу:

1. Високе податкове навантаження
2. Бюрократичні бар'єри для малого та мікробізнесу
3. Низька довіра до державних інституцій
4. Невдалі спроби працевлаштуватися офіційно
5. Труднощі у пошуках робочих місць бажаної якості
6. Низька заробітна плата при офіційному працевлаштуванні
7. Відсутність ефективної системи контролю й покарання
8. Небажання офіційно працевлаштовуватися з різних причин
9. Вимога для чоловіків ставати на військовий облік
10. Недостатня обізнаність державних службовців
11. Значний рівень корупції у державних структурах
12. Надмірне регулювання підприємницької діяльності

Завдання 2. Визначте, до яких наслідків неформальної зайнятості належать наведені твердження:

Категорії наслідків:

- А) Бюджетно-фіскальні наслідки
- Б) Економічні наслідки
- В) Соціальні наслідки
- Г) Правові наслідки

Наслідки:

1. Бюджет та соціальний фонд недоотримують кошти
2. Складність контролю з боку держави за обігом грошей
3. Сповільнення процесів модернізації економіки
4. Відсутність точної економічної інформації
5. Гальмування ефективного використання трудового потенціалу
6. Зниження матеріального та культурного рівня особистості
7. Ускладнення контролю за дотриманням умов праці
8. Звикання суспільства до порушення законодавства

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

9. Розвиток корупції та тіньової економіки
10. Створення умов для вчинення кримінальних діянь
11. Зниження якості трудового потенціалу країни
12. Незахищений стан працівників

Завдання 3. Заповніть таблицю, розподіливши заходи державної політики детінізації за складовими:

Адміністративна складова Мотиваційна складова

Заходи для розподілу:

1. Посилення контролю для збільшення збору податків
2. Зниження податкового навантаження
3. Збільшення штрафів за порушення
4. Спрощення податкового законодавства
5. Посилення інспекцій праці
6. Покращення якості державних послуг
7. Підвищення відповідальності роботодавців
8. Зменшення бюрократичних бар'єрів
9. Контроль за розміром заробітної плати
10. Стимулювання легальної зайнятості

Завдання 4. Розробіть комплекс заходів для мінімізації неформальної зайнятості, заповнивши таблицю:

Напрямок	Конкретні заходи	Очікуваний результат
-----------------	-------------------------	-----------------------------

Підвищення привабливості формального сектора

Сприяння малому підприємництву

Зменшення податкового навантаження

Захист прав працівників

Зростання оплати праці

Зменшення готівкових розрахунків

Використайте такі заходи:

- Надання податкових канікул підприємствам без "тіньової" зарплати
- Проведення платежів через банківську систему
- Запровадження професійних стандартів

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

- Розвиток гнучких форм зайнятості (віддалена, часткова)
- Підвищення мінімальної заробітної плати
- Спрощення процедур реєстрації бізнесу

Завдання 5. Співставте етапи детінізації заробітної плати з конкретними інструментами:

№ Етап детінізації	Інструменти реалізації
1 Визначення частки "сірої" і "чорної" зарплати	А) Посилення штрафів та адміністративної відповідальності
2 Виведення з "тіні" незареєстрованих працівників	Б) Диференціація мінімальної зарплати за галузями
3 Зміна рівня ЄСВ та ПДФО	В) Статистичні дослідження та соціологічні опитування
4 Використання мінімальної зарплати як інструмента соціального захисту	Г) Пілотні проекти у регіонах з поступовим зниженням податків
5 Посилення відповідальності роботодавців	Д) Обов'язкова реєстрація трудових договорів

►3. Перевірка засвоєного матеріалу – проведення тестування в письмовій формі

Тестові завдання:

1. Неформальна зайнятість – це:

- А. загальна кількість неформальних робочих місць на підприємствах формального чи неформального секторів або в домогосподарствах, яка не відповідає вимогам законодавства щодо офіційного оформлення трудових відносин
- Б. робота без трудового договору
- В. зайнятість у сільському господарстві
- Г. сезонна робота
- Д. робота на умовах аутсорсингу

2. Найвищий рівень неформальної зайнятості спостерігається серед:

- А. жінок у містах
- Б. чоловіків у містах
- В. жінок у сільській місцевості
- Г. населення сільської місцевості

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

Д. молоді до 25 років

3. До основних причин тіньової зайнятості НЕ належить:

- А. високе податкове навантаження
- Б. низька довіра до державних інституцій
- В. високий рівень освіти населення
- Г. низька заробітна плата при офіційному працевлаштуванні
- Д. бюрократичні бар'єри

4. Вимога для чоловіків ставати на військовий облік для офіційного працевлаштування:

- А. не впливає на неформальну зайнятість
- Б. сприяла зростанню неформальної зайнятості
- В. зменшила неформальну зайнятість
- Г. стосується тільки державного сектору
- Д. була скасована у 2023 році

5. Адміністративна складова державної політики детінізації передбачає:

- А. зниження податків
- Б. покращення державних послуг
- В. посилення контролю та збільшення збору податків
- Г. спрощення законодавства
- Д. підвищення зарплат

6. Мотиваційна складова державної політики детінізації НЕ включає:

- А. зниження податкового навантаження
- Б. спрощення податкового законодавства
- В. посилення штрафних санкцій
- Г. покращення якості державних послуг
- Д. стимулювання легальної зайнятості

7. До бюджетно-фіскальних наслідків неформальної зайнятості належить:

- А. підвищення кваліфікації працівників
- Б. недоотримання бюджетом та соціальними фондами коштів
- В. зростання Productivity праці
- Г. покращення умов праці
- Д. розвиток інновацій

8. Неформальна зайнятість призводить до:

- А. зростання пенсійних виплат
- Б. покращення соціального захисту
- В. зниження якості трудового потенціалу країни

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

Г. збільшення бюджетних надходжень

Д. зміцнення правової культури

9. Детінізація ринку праці повинна забезпечити:

А. тільки збільшення податкових надходжень

Б. тільки соціальний захист працівників

В. гармонійне поєднання адміністративної та мотиваційної складових

Г. тільки посилення контролю

Д. тільки зниження податків

10. Політика зайнятості має бути спрямована на:

А. максимізацію безробіття

Б. забезпечення соціально прийнятного рівня безробіття

В. повну ліквідацію безробіття

Г. збільшення неформальної зайнятості

Д. скорочення робочих місць

11. Мінімальна заробітна плата має використовуватись як:

А. основний метод детінізації оплати праці

Б. інструмент забезпечення соціального захисту найменш оплачуваних працівників

В. спосіб збільшення податків

Г. механізм скорочення зайнятості

Д. засіб контролю за роботодавцями

12. Тіньовий ринок праці в Україні виникає внаслідок:

А. надмірного державного регулювання

Б. можливості економічних агентів здійснювати діяльність, ігноруючи норми законодавства

В. високого рівня освіти населення

Г. розвинутої соціальної інфраструктури

Д. ефективної роботи податкових органів

13. Основною метою детінізації ринку праці є:

А. збільшення кількості безробітних

Б. легалізація зайнятості та заробітної плати

В. скорочення робочих місць

Г. збільшення тривалості робочого дня

Д. ліквідація малого бізнесу

14. До економічних заходів детінізації зайнятості належить:

А. посилення штрафних санкцій

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

- Б. забезпечення середовища для розвитку підприємництва в умовах конкуренції
- В. підвищення кримінальної відповідальності
- Г. збільшення кількості перевірок
- Д. розширення повноважень інспекції праці

15. До правових заходів детінізації належить:

- А. зниження податків
- Б. покращення інфраструктури
- В. посилення відповідальності та штрафних санкцій за правопорушення у тіньовому секторі
- Г. спрощення бухгалтерського обліку
- Д. підвищення заробітної плати

16. Соціальні заходи детінізації передбачають:

- А. збільшення кількості податків
- Б. посилення адміністративного тиску
- В. забезпечення сумлінної сплати податків та розуміння наслідків тінізації
- Г. скорочення соціальних програм
- Д. ліквідацію профспілок

17. Низька довіра до державних інституцій призводить до:

- А. збільшення податкових надходжень
- Б. небажання громадян сумлінно сплачувати податки
- В. покращення бізнес-клімату
- Г. зростання інвестицій
- Д. розвитку легальної економіки

18. Недостатньо якісне надання державних послуг у сфері освіти та медицини:

- А. стимулює легальну зайнятість
- Б. не впливає на рівень тінізації
- В. сприяє переходу населення у тіньовий сектор
- Г. покращує довіру до держави
- Д. збільшує бюджетні надходження

19. Координація зусиль усіх рівнів влади у детінізації ринку праці має здійснюватись:

- А. тільки на місцевому рівні
- Б. тільки на національному рівні
- В. за допомогою обґрунтованої національної програми та статистичних досліджень
- Г. без залучення статистичних даних
- Д. тільки силовими методами

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

20. Перехід від дешевої робочої сили до моделі з високим рівнем оплати праці:

- А. зменшить надходження до бюджету
- Б. збільшить відтік кадрів за кордон
- В. змусить працівників повернутись до офіційного сектору економіки
- Г. призведе до зростання безробіття
- Д. не вплине на тінізацію

21. Застосування нових форм трудових відносин (віддалена, мобільна, часткова зайнятість) вимагає:

- А. повної відміни трудового законодавства
- Б. удосконалених механізмів для запобігання дискримінації та захисту працівників
- В. збільшення податкового навантаження
- Г. скорочення соціальних гарантій
- Д. ліквідації профспілок

22. Контроль з боку держави за належним розміром заробітної плати має:

- А. відбуватись тільки у державному секторі
- Б. попереджувати випадки свідомого заниження зарплати роботодавцями
- В. обмежуватись тільки великими підприємствами
- Г. не стосуватись приватного сектору
- Д. здійснюватись раз на рік

23. Зменшення обсягу готівкових розрахунків та проведення платежів через банківську систему:

- А. ускладнює ведення бізнесу
- Б. не впливає на детінізацію
- В. сприяє легалізації зайнятості та заробітної плати
- Г. зменшує прозорість операцій
- Д. збільшує корупцію

24. Надання податкових канікул підприємствам, у яких не виявлено фактів виплати "тіньової" заробітної плати:

- А. зменшує бюджетні надходження без ефекту
- Б. є мотиваційним заходом детінізації
- В. порушує принцип рівності
- Г. стимулює тінізацію
- Д. не має практичного значення

25. Координація дій Державної служби зайнятості, Міністерства праці і галузевих міністерств необхідна для:

- А. збільшення бюрократичних процедур

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

- Б. оперативного реагування на зміни кон'юнктури ринку праці
- В. скорочення державних витрат
- Г. централізації управління
- Д. ліквідації регіональних органів влади

► 4. Самостійна робота

Презентація індивідуальних доповідей – виступ студента (не більше 7 хвилин) із підготовленою презентацією (використовуючи редактори презентацій Microsoft Office PowerPoint, Google Презентації, онлайн сервіс Prezi.com та ін.) за даною темою. Після доповіді відбувається дискусія між студентами на презентовану тему.

Теми доповідей:

1. Тренди на ринку праці України в умовах війни: виклики та можливості
2. Методологія визначення неформальної зайнятості: український та міжнародний досвід
3. Гендерні аспекти неформальної зайнятості в Україні
4. Порівняльний аналіз податкового навантаження на фонд оплати праці: Україна та країни ЄС
5. "Сіра" та "чорна" заробітна плата: масштаби та механізми функціонування
6. Державна служба зайнятості у системі детінізації ринку праці
7. Гнучкі форми зайнятості як інструмент детінізації (віддалена, мобільна, часткова)
8. Міжнародний досвід детінізації ринку праці: кращі практики
9. Вплив цифровізації на трансформацію ринку праці та детінізацію зайнятості

Використана література:

1. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Методологічні положення щодо визначення неформальної зайнятості / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Супрунова І.В. Державна політика у сфері детінізації національної економіки як структурної складової державної безпеки: монографія. Житомир: ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"». 2021. 340 с.

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

5. Черевко О.В. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро- та мікрівимір. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2014. 441 с.
6. Ринок праці та зайнятість в Україні: реалії та перспективи: монографія / за ред. І.Л. Петрової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2023. 396 с.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua>